

***Władzy raz zdobytej... Początki systemu
komunistycznego w Polsce 1944–1947,***
red. Mirosław Surdej, Paweł Fornal,
Rzeszów – Warszawa 2023, ss. 488.

W bieżącym roku ukazała się kolejna już książka przygotowana przez rzeszowski Oddział IPN, która nawiązuje do bardzo trudnych, a często wręcz ponurych i okrutnych czasów instalowania się władzy komunistycznej w Polsce. Publikacja ma jasno określone ramy czasowe – lata 1944–1947 to okres swego rodzaju politycznego przełomu.

Z jednej strony stopniowo kończący się okres okupacji niemieckiej, związana z tym w pełni uzasadniona radość i nadzieje polskiego społeczeństwa, z drugiej zaś – czas bezkompromisowej próby przejścia przez komunistów władzy w kraju, proces oparty na sile rodzimych i sowieckich bagnetów, związany z tym strach, obawy polskiego społeczeństwa, cierpienia i liczne ofiary. W takich właśnie warunkach komuniści przejmowali w Polsce władzę, której w swych założeniach nigdy już nie mieli oddać.

Omawiana tu publikacja uwzględni szerszą, ogólnokrajową perspektywę patrzenia na ówczesną rzeczywistość, co stanowi z pewnością jej walor. Nie sposób przecież poruszać się po „meandrach” historii, nie mając wystarczającej wiedzy na poziomie ogólnym. W tym aspekcie książka spełnia, moim zdaniem, swoje zadania, przekazując w sposób klarowny, przejrzysty wiedzę o poruszanych w niej sprawach. Uwzględniając sporą objętość publikacji, można mieć obawy, czy zwłaszcza młodzi jej potencjalni czytelnicy znajdą w sobie dość sił, aby przeczytać ją „jednym tchem” w całości. Jednak, nawet jeśli się tak nie stanie, to przeczytanie choćby tylko części tej książki daje już sporą wiedzę na temat sytuacji naszego kraju w latach 1944–1947. Może ona stanowić swego rodzaju „inspirację” do dalszego poznawania historii omawianych w niej zdarzeń.

Z perspektywy osób interesujących się lokalnym samorządem, historią „małych ojczyzn”, recenzowana książka ma przynajmniej kilka pozytywnych aspektów, które trudno przecenić. Po pierwsze, w sposób interesujący pokazuje mechanizmy i sposoby przejmowania władzy przez komunistów w wymiarze regionalnym. Ten aspekt zainteresował mnie w sposób szczególny z uwagi na to, że mam zaszczyt sprawować mandat radnego, ponadto interesuję się historią społeczności lokalnej, w której mieszkam. Historia tamtych czasów potrafi wzbudzać emocje także obecnie, często

widać to przy okazji różnego rodzaju spotkań i rozmów. Liczne spory, żywe dyskusje pokazują czasem znaczące różnice w postrzeganiu lokalnej historii. Im mniej więc stereotypów, mniej obszarów niewiedzy, tym większa szansa na bardziej obiektywne spojrzenie. Jeśli na serio traktuje się tezę, że samorząd powinien pracować dla dobra wspólnoty lokalnej, to znajomość historii regionalnej może w tym niewątpliwie pomagać, mając nie tylko wymiar edukacyjny.

Jest także inny powód mojego zainteresowania wspomnianą książką. Biorąc pod uwagę fakt, że jestem absolwentem kierunku Prawo, sądzę, że recenzowana książka jest dobitnym przykładem tego, jak w latach 1944–1947 stosowanie prawa na ogół miało więcej wspólnego z bezprawiem, aniżeli z poczuciem sprawiedliwości. Często chodziło tylko o zachowanie pozorów, o budowanie fałszywej „legendy”, próbę legitymizowania starań o zdobycie władzy. W praktyce sięgano więc do policyjnych sowieckich „wzorców” i metod, izolując, wywożąc z kraju w głąb Związku Sowieckiego, wreszcie wykonując liczne wyroki śmierci, fizycznie eliminując przeciwników politycznych. Legitymizowanie kłamstwa było procederem powszechnie stosowanym, czego jaskrawym przykładem było sfałszowanie przez komunistów wyborów do Sejmu w 1947 roku.

W pewnym sensie był to „milowy” krok do całkowitego przejęcia władzy w kraju przez komunistów i ich politycznych sojuszników. To była prosta droga do stalinizmu w Polsce. Recenzowana książka porusza te tematy, więc choćby tylko z tych powodów warto się nią zapoznać.

Nie sposób nie zgodzić się z redaktorami książki, którzy we *Wstępie* twierdzą, że publikacja zawiera „szerokie spektrum poruszanej tematyki”, dzięki czemu w sposób znaczący poszerza wiedzę na temat początków władzy komunistycznej w Polsce.

Recenzowana praca zawiera 19 artykułów naukowych, opracowanych przez historyków reprezentujących różne ośrodki naukowe w kraju. Z pewnością bardzo korzystnie o niej świadczy fakt, że tematyka jest szeroka i ma duży walor poznawczy. Mowa w niej między innymi o komunistycznym aparacie represji, o referendum z 30 czerwca 1946 roku i wyborach do Sejmu Ustawodawczego w 1947 roku.

W publikacji poruszono też kwestie dotyczące akcji propagandowej prowadzonej przez komunistów oraz ich aktywności – jak to wtedy często mawiano – „po linii Kościoła”. Prezentowane tu są także artykuły, w których mowa o przykładach i sposobach oddziaływania przez przedstawicieli „władzy ludowej” na wybrane grupy społeczne. To okazja do zdobycia sporej wiedzy na temat próby zmiany porządku społecznego w ówczesnej, „ludowej” już Polsce. Książka w stosunkowo szerokim zakresie porusza kwestie związane z polityką społeczną, pokazuje bardzo dużą ingerencję instytucji państwowych w tę sferę życia publicznego. Dalsza część książki obejmuje artykuły koncentrujące się na sprawach związanych z konsekwentnie prowadzoną sowietyzacją Polski w różnych sferach życia społecznego. Między innymi takie dziedziny, jak szkolnictwo i nauka stały się obiektem szerokiej infiltracji ze strony komunistów. W publikacji znalazły się także artykuły prezentujące organizacje i instytucje komunistyczne oraz mechanizmy przejmowania władzy w wymiarze lokalnym.

Reasumując, warto w tym miejscu zauważyć, że niezaprzeczalnym walorem tej publikacji jest fakt, że prezentuje ona wiele ciekawych aspektów sytuacji społeczno-politycznej Polski z lat 1944–1947. Wydaje się, że każdy potencjalny czytelnik, w tym

także osoba mało interesująca się historią naszego kraju, będzie w stanie odnaleźć w tej publikacji zupełnie nowe, interesujące treści. Aspekt poznawczy, edukacyjny książki jest więc oczywisty. Natomiast pewien „niedosyt” czytelnika może wywołać niezbyt bogata ikonografia – zważywszy na sporą objętość publikacji, odnoszę wrażenie, że większa liczba fotografii tylko uatrakcyjniłaby książkę, zwłaszcza w oczach młodego czytelnika. Jak to się często określa, „obrazkowe” postrzeganie rzeczywistości wśród młodszej generacji Polaków jest faktem, z którym trudno dyskutować.

Warto też odnotować, że zamieszczony w książce *Wykaz skrótów* czy *Indeks nazwisk* są pewnością czytelne i pomocne, pomagają w odbiorze prezentowanej lektury. W tym miejscu wypada tylko dodać, że warto byłoby jeszcze dodać *Indeks miejsc*, co z pewnością byłoby korzystne. Publikacja przygotowana przez historyków rzeszowskiego Oddziału IPN jest jak najbardziej godną uwagi i polecenia. Jestem przekonany, że obszerna praca daje gwarancje bardzo interesującej lektury. Zapoznając się z książką, choćby nawet tylko z jej fragmentami, mamy możliwość znacząco poszerzyć swoją wiedzę na temat początków władzy komunistycznej w Polsce. Publikacja niewątpliwie stanowi kolejny dobry przykład kreatywności i aktywności historyków związanych z rzeszowskim środowiskiem naukowym. Omawiana książka będzie, być może, dla pewnej, choćby nawet niewielkiej grupy jej odbiorców dobrym impulsem do zainteresowania się historią.

Sądzę, że prezentacja tej publikacji w szerszym gronie byłaby bardzo dobrą okazją do szerszej dyskusji i wymiany poglądów. Czas na prowadzenie debat historycznych jest odpowiedni, a potrzeby w tym względzie są bardzo duże, tym bardziej, że deficyt znajomości historii jest bardzo widoczny. Sądzę, że recenzowana książka dobrze wpisuje się w aktualne autentyczne potrzeby przynajmniej części społeczeństwa. Przy jej pomocy można próbować poszerzać historyczną wiedzę, zwłaszcza wśród młodego pokolenia. Dla znawców historii tamtych czasów nie będzie ona jakimś szczególnym zaskoczeniem. Natomiast jeśli trafi ona w ręce młodego czytelnika, początkującego badacza tamtych czasów, będzie miała niewątpliwie bardzo duży walor edukacyjny i poznawczy.

Krótko mówiąc, zaprezentowaną tu książkę warto przeczytać i mieć ją w domowej bibliotece.

Damian Fudali

ORCID: 0009-0009-3253-828X

DOI: 10.30657/pha.35.2023.18

(Rzeszów)

e-mail: dfudali@gazeta.pl